

PSYKOLOGIN TUTKIMUKSEN MERKITYS JA TARPEELLISUUS KEHITYSVAMMAISEN HENKILÖN ERI ELÄMÄNVAIHEISSA

Kehitysvammaisen henkilön toimintakyvyn arvioinnissa ovat olennaisia päätelmät päättelytaidoista, tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen taidoista, muistin toiminnoista, kielellisistä ja havaitsemisen perustoiminnoista sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen taidoista. Näiden osa-alueiden laadullisen kuvauksen tueksi tarvitaan psykometrisiä tutkimuksia. Psykologin tutkimus on ainoa moniammatillisen tiimin arvio, jossa on käytettävissä laaja-alaisesti Suomessa standardoituja menetelmiä. Testimenetelmiä joudutaan aina soveltamaan kehitysvammaisuus ja tutkittavan muut erityisvaikeudet (mm. kommunikointi) huomioiden, mikä edellyttää kehitysvamma-alan erityisosaamista ja tietämystä kehitysvammaisen henkilön toimintakyvystä.

Ensimmäinen psykologin tutkimus toteutetaan kehitysvammaisilla lapsilla yleensä 4-5 vuoden iässä opetusjärjestelyiden suunnittelemiseksi. Yksittäisellä tutkimuksella lasten kokonaiskehityksen viivettä on vaikea luotettavasti määritellä ja myös kehitysvammaisuuden diagnosointi sekä vaikeusasteen määrittäminen edellyttää kognitiivisen tason seuranta vähintään kahden laajan psykologin tutkimuksen avulla. Koulun aloituksen jälkeen psykologin tutkimuksia tehdään kuitenkin hyvin vaihtelevasti, ja usein seuraavan kerran vasta peruskoulun päättövaiheessa. Psykologin tutkimus tuo esiin jokaisen lapsen oman yksilöllisen kehityskulun vahvuuksineen, heikkouksineen ja kehityspotentiaaleineen, ja antaa runsaasti lisätietoa opetuksen ja tukitoimien järjestämiseen.

Toisen asteen oppilaitosten käytäntö on viime vuosina muuttunut siten, että jatko-opintohakemukseen ei edellytetä psykologin lausuntoa, vaikkakin sitä suositellaan. Perusopetuksen puolella erityisen tuen päätöksissä korostetaan pedagogista arviota sekä oppilashuollon kannanottoa eikä yksiselitteisesti edellytetä psykologin tai lääkärin asiantuntijalausuntoja. Sekä peruskoulujärjestelyjen että jatko-opintojen suunnittelu on kuitenkin monipuolisempaa ja tehokkaampaa, kun se pohjataan psykologin tutkimukseen. Lausunnoista on myös ollut hyötyä jatko-opintoihin pääsyssä. 16-vuotiaana myös sosiaalietuuksien hakeminen on kehitysvammaisille ajankohtaista. Edellä mainitun seurauksena peruskoulun päättövaiheessa tehtävien psykologin tutkimusten määrä on vähentynyt, jopa vastoin lääkäreiden lähetteitä. Tällöin voi olla vaarana, että kehityksen kulkua ei tarkisteta koko kouluajan, jolloin aikuistuvan nuoren tukitoimet voidaan suunnitella väärältä pohjalta. Peruskoulunsa päättävän kehitysvammaisen nuoren elämässä tehdään varsin isoja ratkaisuja liittyen jatko-opintoihin, työelämään ja asumiseen, ja näiden ratkaisujen yksilöllinen räätälöinti edellyttää ajantasaista tietoa henkilön ymmärryksen ja sosiaalisen selviytymisen taidoista. Psykologin tutkimuksella saadaan ainutlaatuisen tarkkaa tietoa mm. henkilön muisti- ja havaintotoiminnoista, ja nämä tiedot ovat kokemuksemme mukaan joskus ristiriidassa sen kanssa, mitä lähi-ihmiset olettavat henkilön osaavan ja mitä häneltä arjessa odotetaan. Ilman psykologin tutkimusta tämä tieto voi jäädä tulematta esiin. Liialliset ympäristön vaatimukset (esim. jatko-opintojen virheelliset valinnat) lisäävät riskiä psyykkiseen oireiluun ja sosiaalisiin ongelmiin.

Vaikeimmin vammaisen oppilaan jatko-opintohakemuksessa lääkärin lausunnon tarkkuuden tarve korostuu, mikäli käytettävissä ei ole psykologin lausuntoa. Erityisesti vaikeasti kehitysvammaisen tai autistisen oppilaan psykologiseen tutkimukseen tarvitaan erityistä kehitysvamma-alan osaamista. Psykologin on tutkimuksensa perusteella mahdollista tehdä oletuksia ja suosituksia siitä, mitä kyseisellä oppilaalla on vielä mahdollista oppia, mihin opetusta kannattaa kohdentaa sekä perustella miksi oppilaan olisi tärkeää päästä vielä järjestelmällisen opetuksen piiriin päivätoiminnan sijaan. Peruskoulun päättövaiheessa tehty psykologin tutkimus ja tieto yksilön kognitiivisesta taitoprofiilista voi olla tärkeää

asianmukaisen hoidon ja kuntoutuksen suunnittelun kannalta sellaisissa tilanteissa, joissa vuosien tai vuosikymmenien kuluttua epäillään kognitiivisen tason heikentymistä. Aikuisiällä psykologin tutkimuksia tehdään vain erityisestä syystä. Usein syy liittyy toimintakyvyn laskuun tai muuhun muutokseen psyykkisessä voinnissa ja kognitiivisissa toiminnoissa. Kognitiivisen tason laskua on mahdollista arvioida vain vertaamalla tutkimustuloksia aiempaan psykometriseen tutkimukseen. Mikäli tällöin on käytettävissä vain ennen kouluikää tehdyt tutkimukset, on vertailu hyvin epävarmaa (esim. dementian toteaminen). Lähellä aikuisikää (peruskoulun päättövaiheessa) tehtyjen tutkimusten vertailukelpoisuus on jo selvästi parempi.

Kehitysvammaisille henkilöille suositellaan psykologin tutkimuksia vähintään:

- 4-5-vuotiaana pidennetyn oppivelvollisuuden aloitusvaiheessa
- peruskouluvuosien aikana tarpeen mukaan, esim. 6.luokalla erityisen tuen suunnitelmaa tarkistettaessa
- yläkoulun päättövaiheessa jatko-opintojen, ammatinvalinnan sekä itsenäistyvän elämän suunnittelun tueksi
- tarvittaessa myöhemmin elämän käännekohtissa tai muissa erityistarpeissa

Psykologin tutkimus peruskoulun päättövaiheessa antaa yksilön kannalta hyvin keskeistä tietoa, kuten

- kehitysvammaisuuden diagnosointi sekä kehitysvammaisuuden tason määrittäminen
- kehityksellisen kulun seuranta sekä ajantasainen tieto yksilön vahvuuksista, orastavista/kehittyvistä kyvyistä sekä tuentarpeista
- opetusjärjestelyiden ja tukimuotojen suunnittelu tämän tiedon valossa, erityisenä nivelvaiheena peruskoulun päätösvaihe ja itsenäistyvää elämää
- tieto yksilön kognitiivisesta perustasosta tulevaisuutta varten: kognition muutosten seuraaminen läpi elämänkaaren

Psykologin tutkimusta ei tule tehdä vain tutkimisen vuoksi, vaan sillä on aina oltava tarkoitus. Psykologin tutkimus on interventio ja parhaimmillaan mahdollisuus vaikuttaa henkilön elämän ratkaisuihin myönteisellä tavalla. Joskus psykologin tutkimus on tarpeen tehdä tutkittavan arkiympäristössä. Myös poliklinikkatutkimukseen on tärkeää yhdistää palautekäynti tutkittavan lähiympäristöön (esim. koululle), koska psykologisen tiedon siirtäminen omaisille, kouluympäristöön sekä muuhun verkostoon on olennaista.

Kehitysvammaisten oppilaiden psykologisia tutkimuksia tehdään myös muilla tahoilla. Kehitysvamma-alan psykologeilla on kuitenkin menetelmällisesti ja kokemuksellisesti laajempi mahdollisuus erotella erilaisia vaikeuksia toisistaan (esim. neuropsykologiset/ psykiatriset vaikeudet, autismin kirjo). Psykologien perusmenetelmiä ei ole suunniteltu kehitysvammaisten henkilöiden tutkimiseen, mistä syystä niitä on sovellettava hyvin yksilöllisesti jokaisen tutkittavan kohdalla. Kehitysvamma-alaan erikoistuneen psykologin on mahdollista tehdä arviointeja myös vaikeammin tutkittaville asiakkaille (mm. vaikea kehitysvammaisuus, kommunikointi muutoin kuin puheella, haastava käyttäytyminen).

7.10.2013 Espoossa

Rinnekoti-Säätiön ja Etevan psykologit

Psykologiliiton kehitysvammapsykologien työryhmä

Neuronetti - kehitysvamma-alan psykologien ja neuropsykologien valtakunnallinen verkosto